

**13ο Πανελλήνιο Συνέδριο
Κοινωνικής Ψυχολογίας**

23-26 Νοεμβρίου 2023

Πάτρα

Κλάδος Κοινωνικής Ψυχολογίας
της Ελληνικής Ψυχολογικής Εταιρείας

Τμήμα Επιστημών της Εκπαίδευσης και Κοινωνικής Εργασίας
Πανεπιστημίου Πατρών

*Ευχαριστούμε τις Πέννυ Κούρτη και
Ανθή Καπλανίδη για την συμβολή
τους στην ερευνητική διαδικασία*

«Η ταυτότητά μου»:

Προσαρμογή και αξιολόγηση
μιας παρέμβασης για την
προαγωγή της εθνοπολιτισμικής
ταυτότητας των εφήβων σε
πολυπολιτισμικά πλαίσια

Βασίλης Παυλόπουλος, Τάσος Νταλαχάνης,
Χριστίνα Τσίγκου, Αγγελική Ζαχαριά†,
Φρόσω Μόττη-Στεφανίδη

Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

✉ vpavlop@psych.uoa.gr

13ο Πανελλήνιο Συνέδριο Κοινωνικής Ψυχολογίας

23-26 Νοεμβρίου 2023

Πάτρα

Κλάδος Κοινωνικής Ψυχολογίας
της Ελληνικής Ψυχολογικής Εταιρείας

Τμήμα Επιστημών της Εκπαίδευσης και Κοινωνικής Εργασίας
Πανεπιστημίου Πατρών

<https://elpse.com/koinwnikh-psychologia/synedrio-2023/>
e-mail: SocPsy2023@gmail.com

Φορέας χρηματοδότησης

Η προετοιμασία της παρουσίασης χρηματοδοτήθηκε από το Ελληνικό Ίδρυμα Έρευνας και Καινοτομίας (έργο HFRI-FM17-1188, επιστημονικά υπεύθυνη: καθηγήτρια Φρόσω Μόττη-Στεφανίδη) στο πλαίσιο της «1ης Προκήρυξης ερευνητικών έργων ΕΛΙΔΕΚ για μέλη ΔΕΠ και ερευνητές/ερευνήτριες και την προμήθεια ερευνητικού εξοπλισμού μεγάλης αξίας».

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
Εθνικών και Καποδιστριακών
Πανεπιστήμιον Αθηνών

— ΙΔΡΥΘΕΝ ΤΟ 1837 —

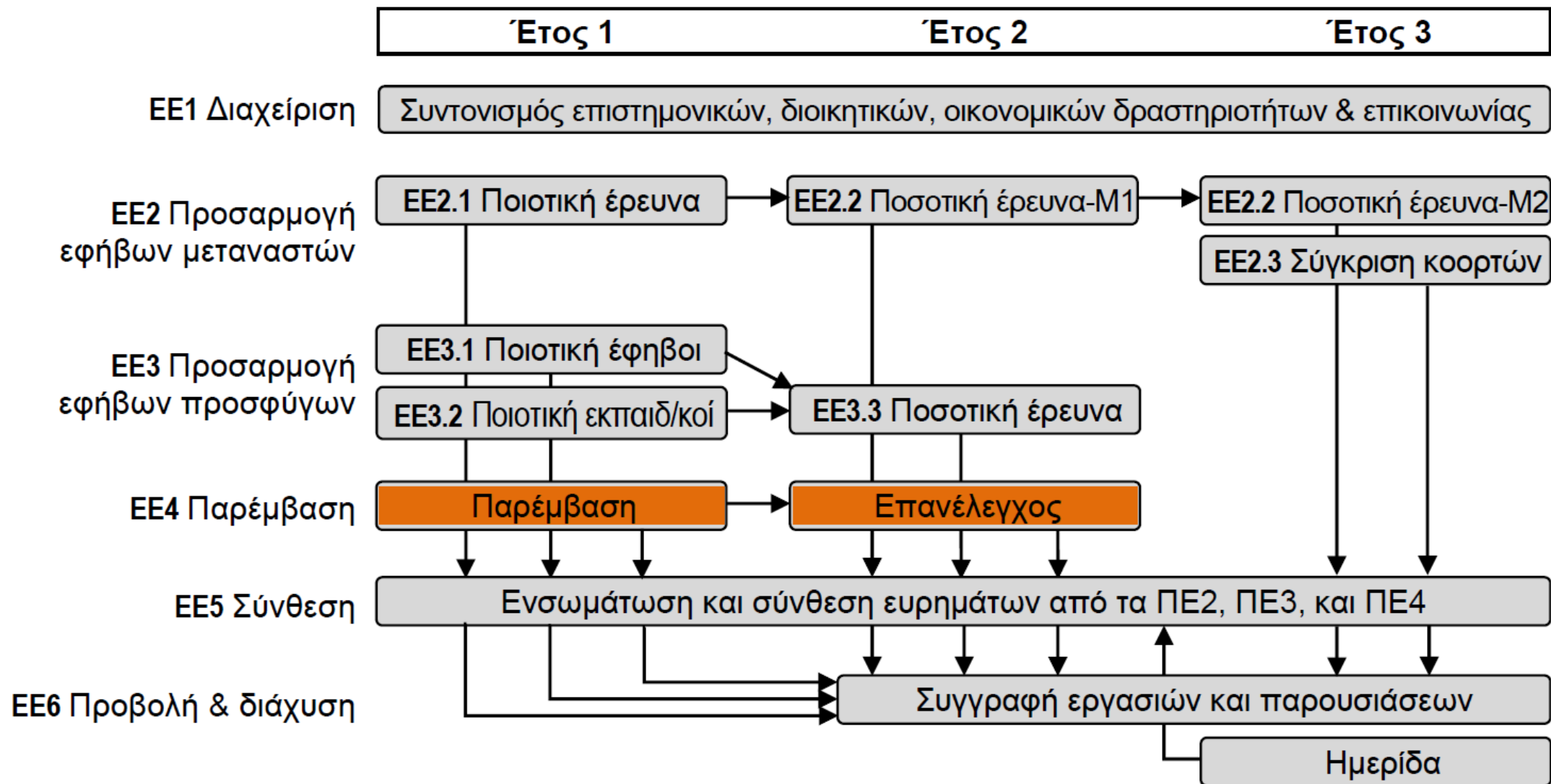
ΕΛΙΔΕΚ.
Ελληνικό Ίδρυμα Έρευνας & Καινοτομίας

Προσαρμογή Εφήβων Μεταναστών και Προσφύγων από τη σκοπιά της Ψυχικής Ανθεκτικότητας

- Το έργο **Migrant Youth Resilience (MYR)** είχε σκοπό να μελετήσει τους παράγοντες που προάγουν την ανθεκτικότητα των μεταναστών και προσφύγων εφήβων στην Ελλάδα και, κατ' επέκταση, να αμβλύνει τις επιπτώσεις της κοινωνικής και οικονομικής αντιξοότητας που αντιμετωπίζουν.
- Εστίασε σε πολλαπλές **ομάδες καταγωγής** των εφήβων και σε πολλαπλές όψεις των **κοινωνικών ταυτοτήτων** τους (προσωπική, εθνοτική, εθνική, θρησκευτική).
- Εξέτασε πολλαπλούς **παράγοντες επιβάρυνσης, προώθησης/προστασίας και προσαρμογής** υιοθετώντας τις αρχές της πολυτελικότητας και της ισοτελικότητας (Cicchetti & Rogosch, 2002).
- Περιλάμβανε **ερευνητικές και εφαρμοσμένες ενότητες εργασίας** (παρέμβαση για την ενδυνάμωση της εθνοπολιτισμικής ταυτότητας).

Οι ενότητες εργασίας του έργου MYR

Γιατί η εθνοτική ταυτότητα σε μια μελέτη της ψυχικής ανθεκτικότητας;

- Έρευνες με εφήβους από διαφορετικό πολιτισμικό υπόβαθρο έχουν δείξει ότι η εθνοτική ταυτότητα, δηλ. η διερεύνηση και θετική νοηματοδότηση του τι σημαίνει να ανήκει κανείς σε μία εθνοτική ομάδα, έχει **πολλαπλά οφέλη** για τη σχολική επίδοση, την ψυχοκοινωνική και σωματική τους υγεία (Rivas-Drake et al., 2014).
- Η Κοινωνική Ψυχολογία έχει συμβάλει στη μελέτη της εθνοτικής ταυτότητας με **εννοιολογικά εργαλεία**, όπως η θεωρία της κοινωνικής ταυτότητας (Tajfel & Turner, 2004), το μοντέλο επεξεργασίας της ταυτότητας (Breakwell, 1986), και το μοντέλο απόρριψης-αποταύτισης (Mazzoni et al., 2020).
  - ✓ Η κοινωνικοψυχολογική προσέγγιση της εθνοτικής ταυτότητας φωτίζει όψεις των **διομαδικών σχέσεων**, οι οποίες συνιστούν κρίσιμο παράγοντα πλαισίου στη ζωή των εφήβων, καθώς μπορούν να λειτουργήσουν επιβαρυντικά ή προωθητικά για την ψυχική υγεία και την κοινωνική ένταξή τους.

Γιατί μια παρέμβαση για την εθνοπολιτισμική ταυτότητα των εφήβων;

- Η διαμόρφωση της εθνοπολιτισμικής ταυτότητας συνιστά βασικό **αναπτυξιακό ορόσημο** στην εφηβεία (Umanã-Taylor et al., 2014).
- Σε συνθήκες αυξανόμενης πολιτισμικής πολυμορφίας, η εθνοπολιτισμική ταυτότητα είναι μια ορατή κοινωνική ταυτότητα που συνδέεται με **στερεότυπα, προκατάληψη και διακρίσεις** κατά μειονοτικών ομάδων (Benner et al., 2018).
- Μια παρέμβαση που εστιάζει στην εθνοπολιτισμική ταυτότητα δίνει τη δυνατότητα να αποδομηθούν **ουσιοκρατικές αντιλήψεις** περί εγγενών χαρακτηριστικών των ομάδων (Verkuyten, 2018) και να τροποποιηθούν οι πεποιθήσεις περί **ασυμβατότητας των πολιτισμικών στοιχείων** (Moftizadeh et al., 2020).
- Το σχολείο παρέχει κατάλληλο πλαίσιο εφαρμογής της **υπόθεσης της επαφής** (Pettigrew & Tropp, 2006) και της **διευρυμένης υπόθεσης της επαφής** (Zhou et al., 2018) για την προαγωγή των διομαδικών σχέσεων.

Γιατί μια παρέμβαση για την εθνοπολιτισμική ταυτότητα των εφήβων στην Ελλάδα;

- Η προσέγγιση της Ελλάδας στην ένταξη των μεταναστών χαρακτηρίζεται ως «**ισότητα στα χαρτιά**» (MIPEX, 2020). Οι οικογένειες με μεταναστευτικό υπόβαθρο συχνά αντιμετωπίζουν διάχυτη **προκατάληψη** και **διακρίσεις** (Pavlopoulos & Motti-Stefanidi, 2017).
- Οι Έλληνες κατασκευάζουν την πολιτειότητα κατά βάση με **ουσιοκρατικούς εθνικούς όρους** (Kadianaki & Andreouli, 2017) και χρησιμοποιούν ρητορικά την κοινωνική κατηγοριοποίηση για **να αποκλείσουν** ορισμένες ομάδες μεταναστών από την ενσωμάτωση (Sarountzis et al., 2017) επιχειρώντας έτσι να νομιμοποιήσουν τη δική τους **δομική υπεροχή** (Motti-Stefanidi, 2023).
- Πρόσφατη έκθεση τριών ΜΚΟ (Pasia et al., 2022), αξιολογώντας τις επιδόσεις της ελληνικής κυβέρνησης όσον αφορά στην εκπαίδευση των προσφυγόπουλων, εντόπισε **πρόοδο** σε σχέση με το παρελθόν, αλλά και **σημαντική απόσταση** από όσα ορίζουν οι διεθνείς συνθήκες για τα ανθρώπινα δικαιώματα.

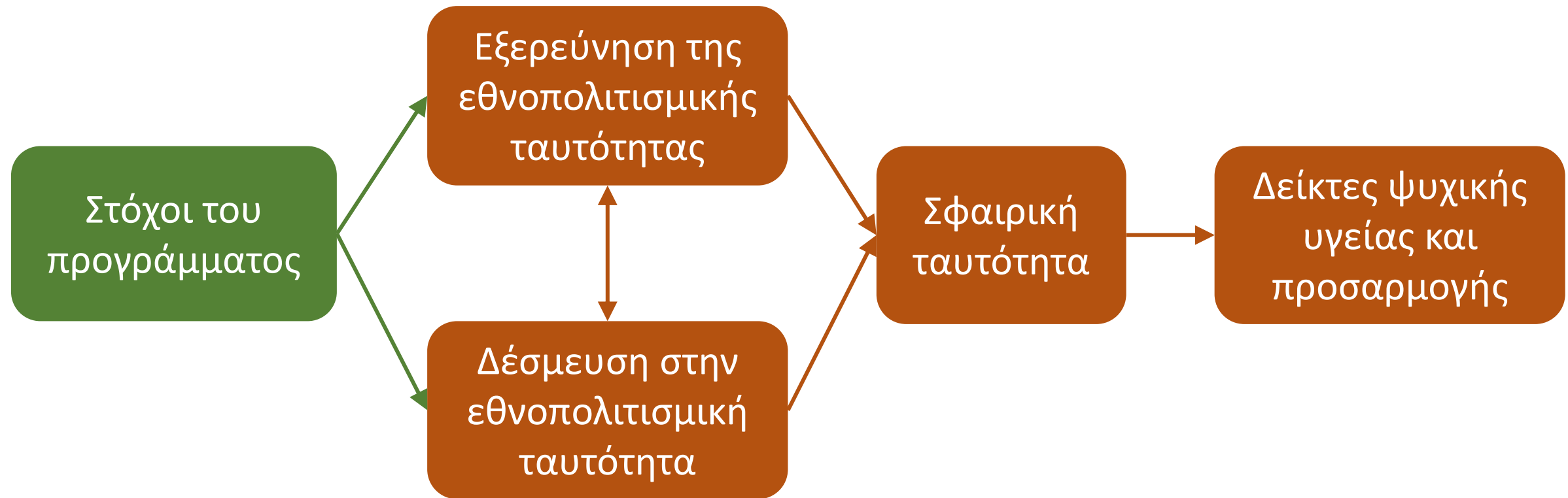
Τι είναι το *Identity Project*

- **Εμπειρικά τεκμηριωμένη παρέμβαση** για την προαγωγή της ψυχικής υγείας και της ψυχικής ανθεκτικότητας όλων των εφήβων, ανεξάρτητα από το πολιτισμικό υπόβαθρο και την καταγωγή τους.
- Σχεδιάστηκε στις ΗΠΑ (Umaña-Taylor, 2018) και έχει εφαρμοστεί μέχρι σήμερα σε πέντε ευρωπαϊκές χώρες: Γερμανία, Ιταλία, Νορβηγία, Σουηδία και Ελλάδα (Juang et al., 2022).
- Στοχεύει στην ενίσχυση της ικανότητας των εφήβων για διερεύνηση και δέσμευση σχετικά με την εθνοφυλετική τους ταυτότητα ως πηγή πολιτισμικής ενδυνάμωσης.
  - ✓ Παρ' ότι το περιεχόμενο της ταυτότητας είναι διαφορετικό για κάθε εθνοτική ομάδα, οι στρατηγικές που ασκούν οι έφηβοι για να διερευνήσουν το νόημα της καταγωγής τους είναι κοινές (Umaña-Taylor & Douglass, 2017).

Εννοιολογικό υπόβαθρο του *Identity Project*

Ελληνική προσαρμογή του *Identity Project*

Εφόσον η εθνοτική ταυτότητα εδράζεται στο εκάστοτε **κοινωνικοϊστορικό πλαίσιο**, πραγματοποιήθηκαν ορισμένες τροποποιήσεις στη δομή της παρέμβασης διατηρώντας σταθερούς τους στόχους της (βλ. Marsiglia et al., 2014).

Identity Project

- Εθνοφυλετική ταυτότητα
- 8 ωριαίες συνεδρίες
- Βίντεο που εστιάζουν σε βιολογικά/ ανατομικά χαρακτηριστικά

Η Ταυτότητά Μου

- Εθνοπολιτισμική ταυτότητα
- 5 δίωρες συνεδρίες (διδασκτικές ώρες)
- Βίντεο που εστιάζουν στην πολιτισμική ταυτότητα και στο ανήκειν
- Προσθήκη δραστηριότητας «Όλα όσα έχουμε κοινά»

Η Ταυτότητά Μου: Συνεδρίες και στόχοι

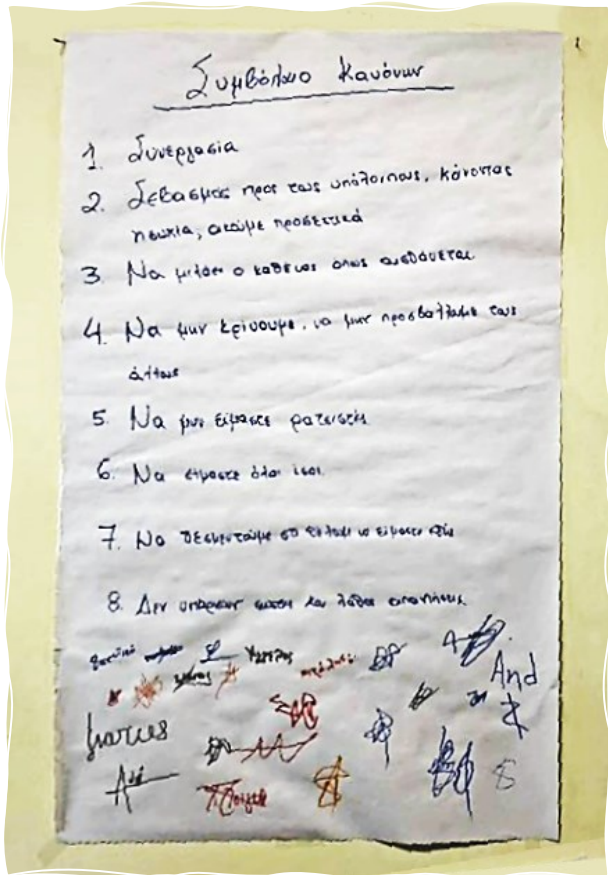

- 1. Αποκωδικοποιώντας την ταυτότητα.** Να γίνει κατανοητή η έννοια της ταυτότητας ως πολυδιάστατης κατασκευής με πολλαπλά κριτήρια κατηγοριοποίησης.
- 2α. Διαφορές εντός και μεταξύ των ομάδων.** Να γίνουν κατανοητά τα στερεότυπα και να διαφοροποιηθούν οι έφηβοι από αυτά μέσα σε ένα ασφαλές περιβάλλον.
- 2β. Ιστορίες του παρελθόντος μας.** Να ενισχυθεί η επίγνωση για το πώς διάφορες ομάδες έχουν περιθωριοποιηθεί ιστορικά δημιουργώντας μια αίσθηση κοινότητας.
- 3. Η ιστορία της οικογένειάς μου.** Να διερευνήσουν οι έφηβοι τις δικές τους εθνοτικές και πολιτισμικές κληρονομίες μέσα από σύμβολα, παραδόσεις και τελετουργίες.
- 4. Εικονογραφημένες ιστορίες.** Να αναγνωρίσουν οι έφηβοι τις διαφορές στο περιεχόμενο και τις ομοιότητες στα θέματα των οικογενειακών τους ιστοριών.
- 5. Η εθνοτική ταυτότητα σαν ένα ταξίδι.** Να διαφανεί ότι το νόημα της εθνοπολιτισμικής ταυτότητας μπορεί να αλλάζει στον χρόνο και δεν υπάρχει ένα «σωστό» αφήγημα.

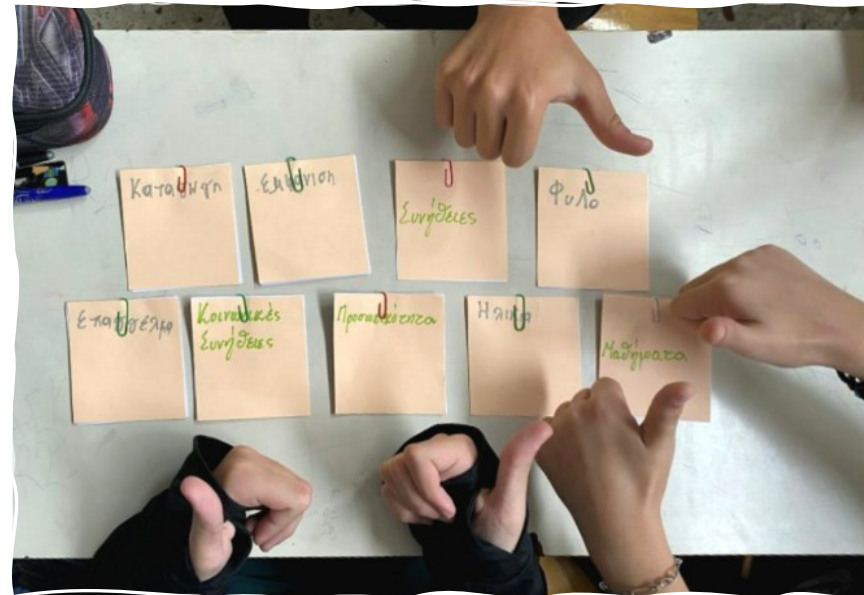
Δραστηριότητες – Συνεδρία 1

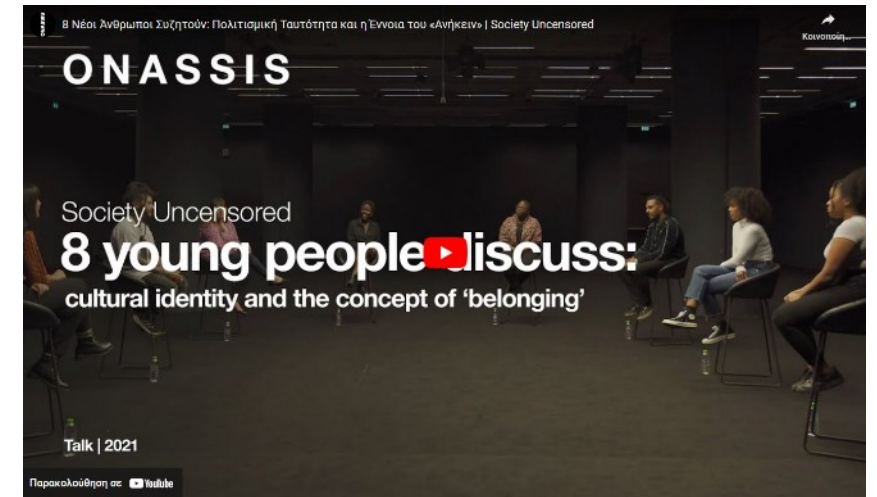
13ο Πανελλήνιο Συνέδριο Κοινωνικής Ψυχολογίας

Συμβόλαιο κανόνων

Τι περιλαμβάνει η ταυτότητά μας;

«8 Νέοι Άνθρωποι Συζητούν: Πολιτισμική Ταυτότητα και η Έννοια του Ανήκειν», Στέγη Ιδρύματος Ωνάση

Δραστηριότητες – Συνεδρία 2

- ❖ Ποιο επάγγελμα κάνει ο καθένας;
- ❖ Σε ποια στοιχεία στηριχτήκατε για να αποφασίσετε;

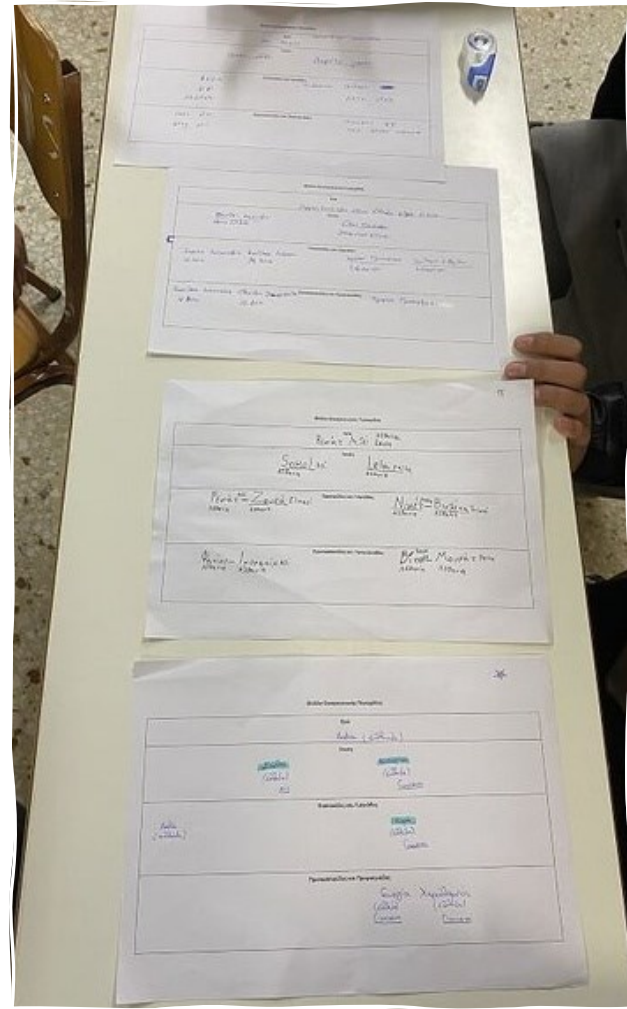
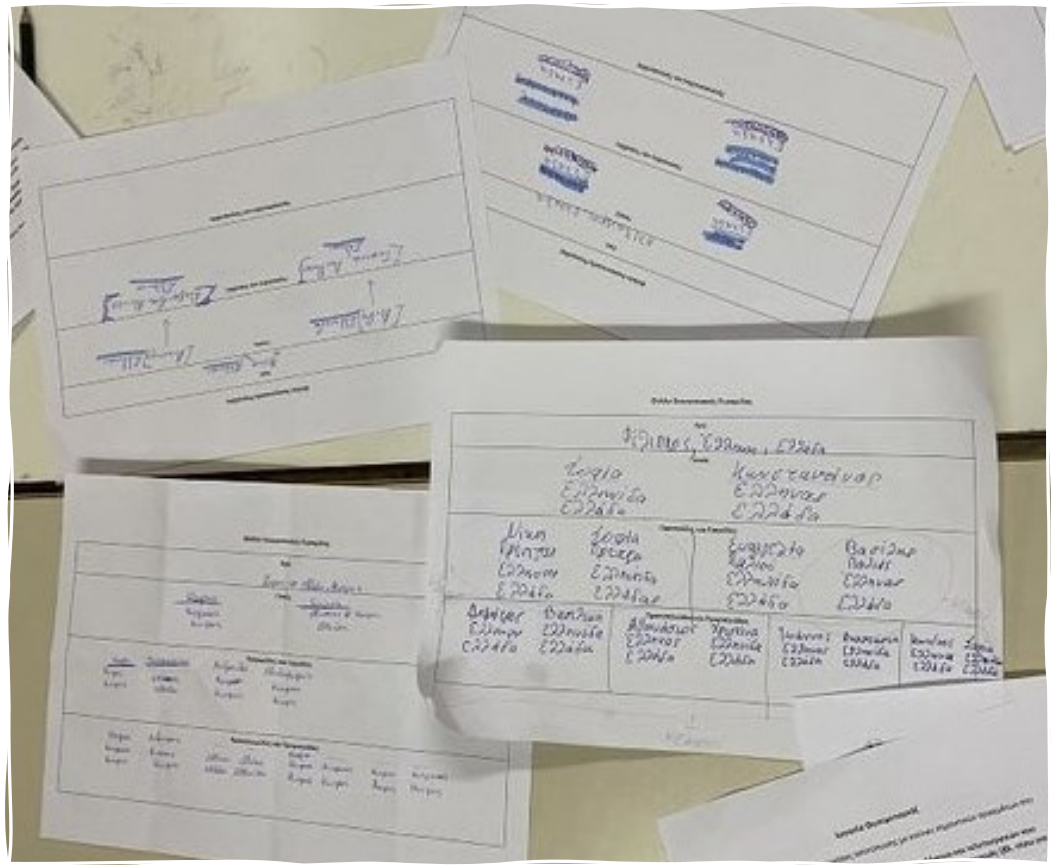
Black man:
<https://images.app.goo.gl/1jViJtXPmVwLPJR8>
White man:
<https://images.app.goo.gl/rXNLP4GBMUP6pUBt7>

Τι είναι τα στερεότυπα;

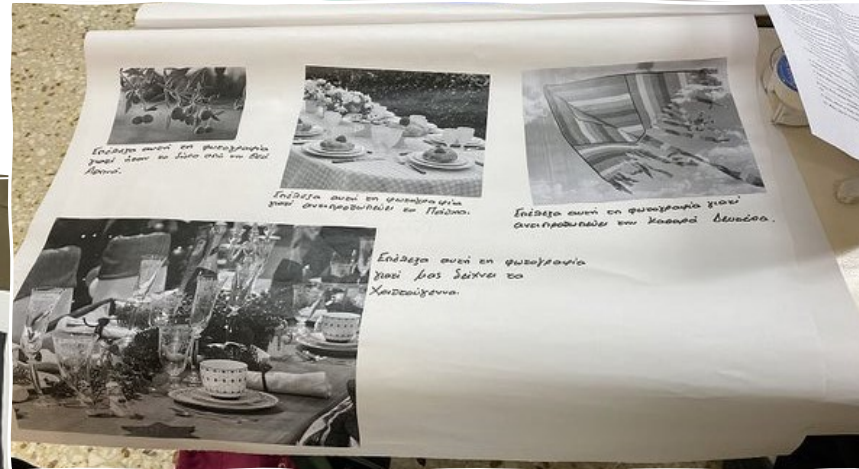
Διαφορές εντός και μεταξύ ομάδων

Δραστηριότητες – Συνεδρία 3

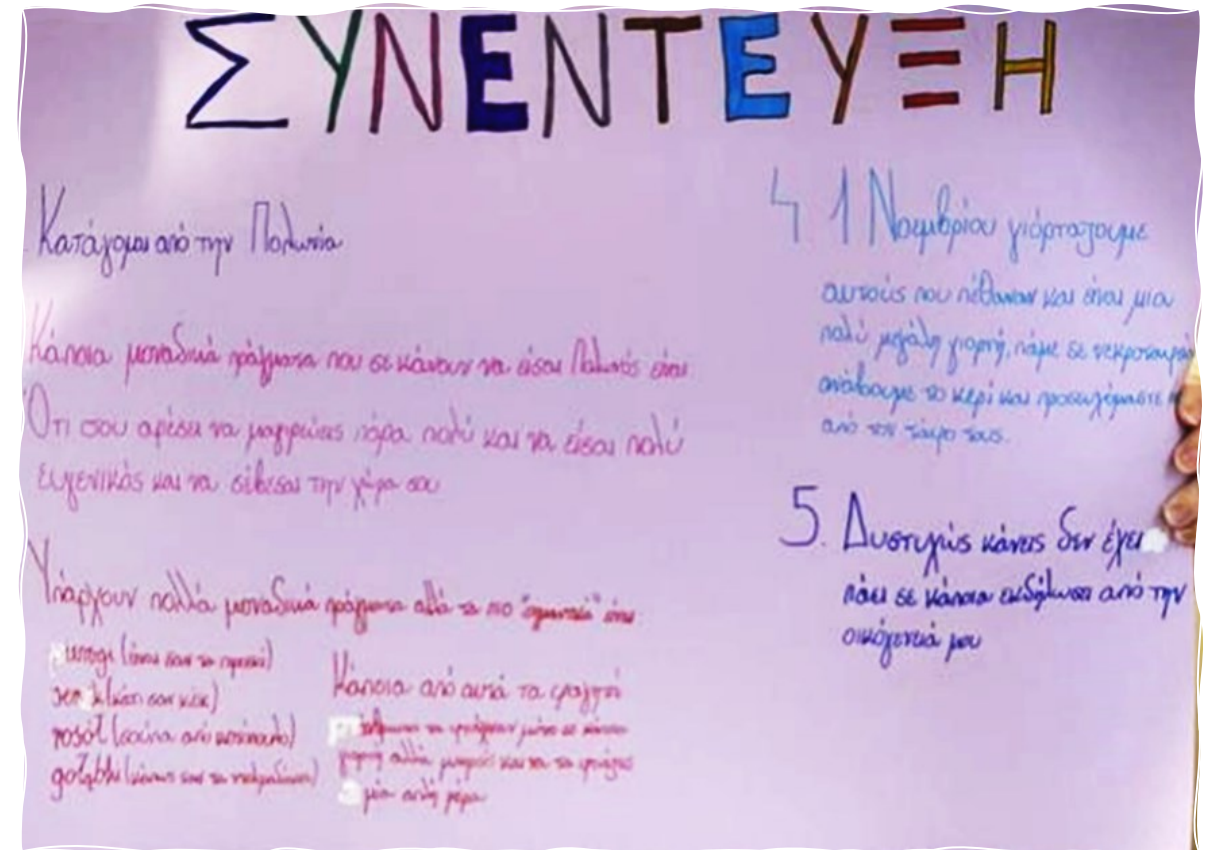
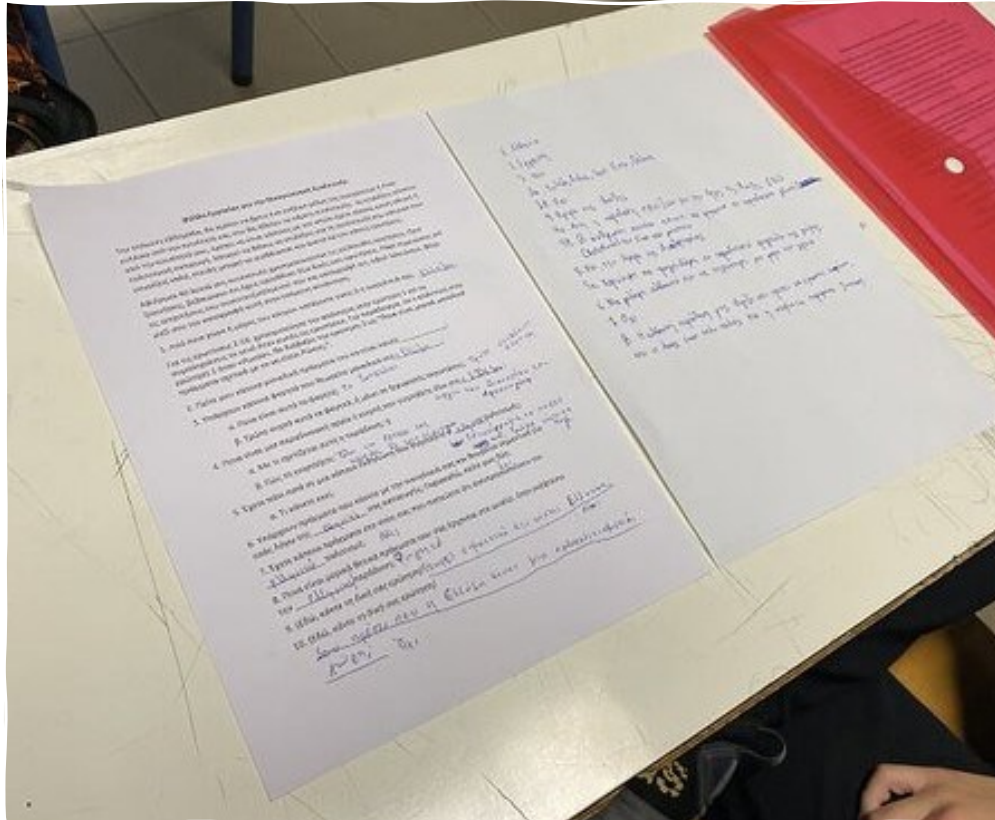
Οικογενειακές πυραμίδες

Δραστηριότητες – Συνεδρία 4

Φωτορεπορτάζ και εικονογραφημένες ιστορίες

Δραστηριότητες – Συνεδρία 5

Οικογενειακές συνεντεύξεις

13ο Πανελλήνιο Συνέδριο Κοινωνικής Ψυχολογίας

23-26 Νοεμβρίου 2023

Πάτρα

Κλάδος Κοινωνικής Ψυχολογίας
της Ελληνικής Ψυχολογικής Εταιρείας

Τμήμα Επιστημών της Εκπαίδευσης και Κοινωνικής Εργασίας
Πανεπιστημίου Πατρών

<https://elpse.com/koinwnikh-psychologia/synedrio-2023/>
e-mail: SocPsy2023@gmail.com

Μέθοδος

Σχεδιασμός

- Πραγματοποιήθηκε μία **τυχαιοποιημένη ελεγχόμενη δοκιμασία** για να αξιολογηθεί η αποτελεσματικότητα της παρέμβασης στην ελληνική πραγματικότητα.
  - ✓ Πειραματική συνθήκη: παρέμβαση «Η Ταυτότητά Μου»
  - ✓ Συνθήκη ελέγχου: πρόγραμμα ανάπτυξης δεξιοτήτων λήψης εκπαιδευτικών και επαγγελματικών αποφάσεων (Σιδηροπούλου-Δημακάκου & συν., 2008)
- Σε κάθε συνθήκη πραγματοποιήθηκαν 5 εβδομαδιαίες συνεδρίες διάρκειας 90 λεπτών (δύο διδακτικές ώρες) η καθεμιά, εντός του σχολικού ωραρίου.
- Συλλέχθηκαν στοιχεία μέσω ερωτηματολογίων σε τέσσερα χρονικά σημεία, ως εξής:
  - ✓ Μία εβδομάδα πριν την έναρξη της παρέμβασης (T0)
  - ✓ Την τελευταία ημέρα της παρέμβασης (T1)
  - ✓ Τρεις μήνες μετά την ολοκλήρωση της παρέμβασης (T2)
  - ✓ Πέντε μήνες μετά την ολοκλήρωση της παρέμβασης (T3)

Συμμετέχοντα άτομα

	Παρέμβαση	Συνθήκη ελέγχου	Σύνολο
Μεταναστευτικό υπόβαθρο			
Όχι	40 (48,8%)	28 (34,1%)	68 (41,5%)
Ναι	42 (51,2%)	54 (65,9%)	96 (58,5%)
Φύλο			
Κορίτσια	32 (39,0%)	43 (52,4%)	75 (45,7%)
Αγόρια	50 (61,0%)	39 (47,6%)	89 (54,3%)
Σύνολο	82 (50,0%)	82 (50,0%)	164 (100%)
Έγκυρα	πλήρη: 126 (76,8%) δύο μετρήσεις: 7 (4,0%)	τρεις μετρήσεις: 24 (14,6%) μία μέτρηση: 7 (4,0%)	

Μετρήσεις

Σύντομη Κλίμακα Εθνοτικής Ταυτότητας (Douglass & Umaña-Taylor, 2015)

- Διερεύνηση, π.χ. *“Έχω συμμετάσχει σε δραστηριότητες που μου έμαθαν πράγματα για την εθνικότητά μου”*
- Επίλυση, π.χ. *“Μου είναι ξεκάθαρο τι σημαίνει για μένα η εθνικότητά μου”*
- Επιβεβαίωση, π.χ. *“Έχω αρνητικά συναισθήματα για την εθνικότητά μου”*
(αντίστροφη βαθμολόγηση)

Κλίμακα Αυτοεκτίμησης (Rosenberg, 1965· Motti-Stefanidi et al., 2008)

- π.χ. *“Βλέπω θετικά τον εαυτό μου”*

Συναισθηματικά Συμπτώματα (Goodman et al., 1998· Μπίμου-Νάκου & συν., 2001)

- π.χ. *“Ανησυχώ πολύ”*

Μετρήσεις

Διομαδικός προσανατολισμός (Phinney, 1992)

- π.χ. *"Μου αρέσει να συναντώ και να γνωρίζω άτομα που έχουν διαφορετική εθνοτική καταγωγή από τη δική μου"*

Προσλαμβανόμενη διάκριση (Motti-Stefanidi & Asendorpf, 2012)

- Εθνοτική, π.χ. *"Αισθάνεσαι ότι τα παιδιά διαφορετικής εθνικότητας αδικούνται ή δέχονται άσχημη μεταχείριση στη γειτονιά σου;"*
- Προσωπική, π.χ. *"Αισθάνεσαι ότι οι άλλοι σε αδικούν ή σου φέρονται άσχημα στη γειτονιά σου;"*

Αποδοχή/Απόρριψη από συνομηλίκους (κοινωνιομετρία, Motti-Stefanidi et al., 2018)

- Αποδοχή από συμμαθήτριες/ές με και χωρίς μεταναστευτικό υπόβαθρο
- Απόρριψη από συμμαθήτριες/ές με και χωρίς μεταναστευτικό υπόβαθρο

Μετρήσεις

Κλίμακες	# στοιχείων	$\alpha_{ΕΛΛ}$	$\alpha_{ΜΕΤ}$
<i>Εθνοτική ταυτότητα</i>			
Διερεύνηση	3	0,74-0,90	0,83-0,89
Επίλυση	3	0,87-0,92	0,82-0,91
Επιβεβαίωση	3	0,81-0,84	0,71-0,81
Αυτοεκτίμηση	10	0,87-0,92	0,83-0,91
Συναισθηματικά συμπτώματα	5	0,70-0,76	0,79-0,83
Διομαδικός προσανατολισμός	6	0,79-0,89	0,62-0,77
<i>Προσλαμβανόμενη διάκριση</i>			
Εθνοτική	4	0,73-0,80	0,71-0,76
Προσωπική	4	0,68-0,80	0,67-0,83

13ο Πανελλήνιο Συνέδριο Κοινωνικής Ψυχολογίας

23-26 Νοεμβρίου 2023

Πάτρα

Κλάδος Κοινωνικής Ψυχολογίας
της Ελληνικής Ψυχολογικής Εταιρείας

Τμήμα Επιστημών της Εκπαίδευσης και Κοινωνικής Εργασίας
Πανεπιστημίου Πατρών

<https://elpse.com/koinwnikh-psychologia/synedrio-2023/>
e-mail: SocPsy2023@gmail.com

Αποτελέσματα

Συγκρίσεις μέσων όρων (ANOVAς επαναληπτικών μετρήσεων)

	Εντός ομάδων			Μεταξύ ομάδων	
	T	T*Συνθ	T*Συνθ*Μετ	Μετ	Φύλο
Διερεύνηση Εθν. Ταυτ.	σ.α.	σ.α.	σ.α.	σ.α.	σ.α.
Επίλυση Εθν. Ταυτ.	0,015	σ.α.	σ.α.	σ.α.	0,020
Επιβεβαίωση Εθν. Ταυτ.	0,043	0,014	σ.α.	σ.α.	σ.α.
Αυτοεκτίμηση	0,031	σ.α.	σ.α.	0,003	0,011
Συναισθημ. συμπτώματα	0,012	σ.α.	σ.α.	0,025	<0,001

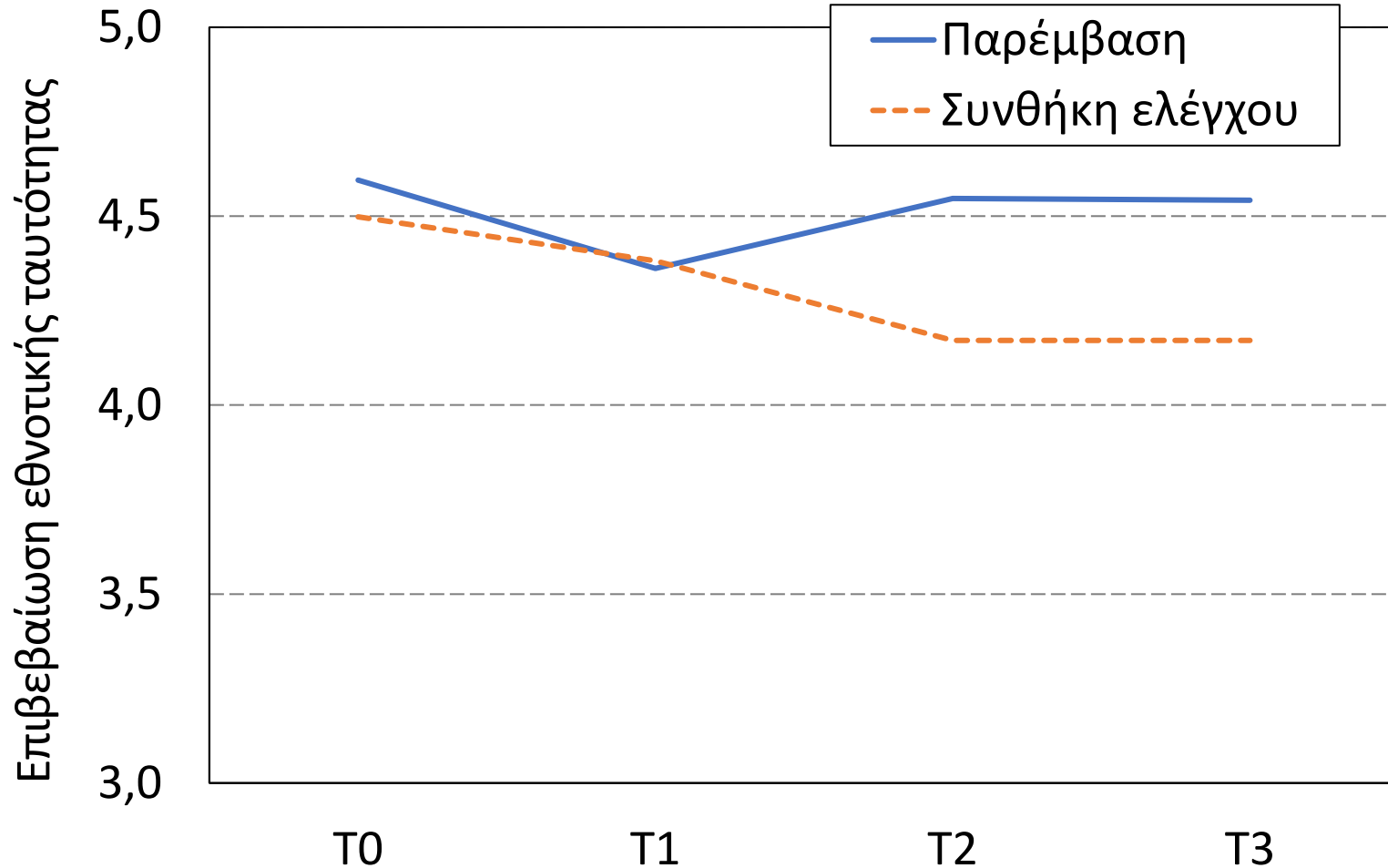

Συγκρίσεις μέσων όρων (ANOVAς επαναληπτικών μετρήσεων)

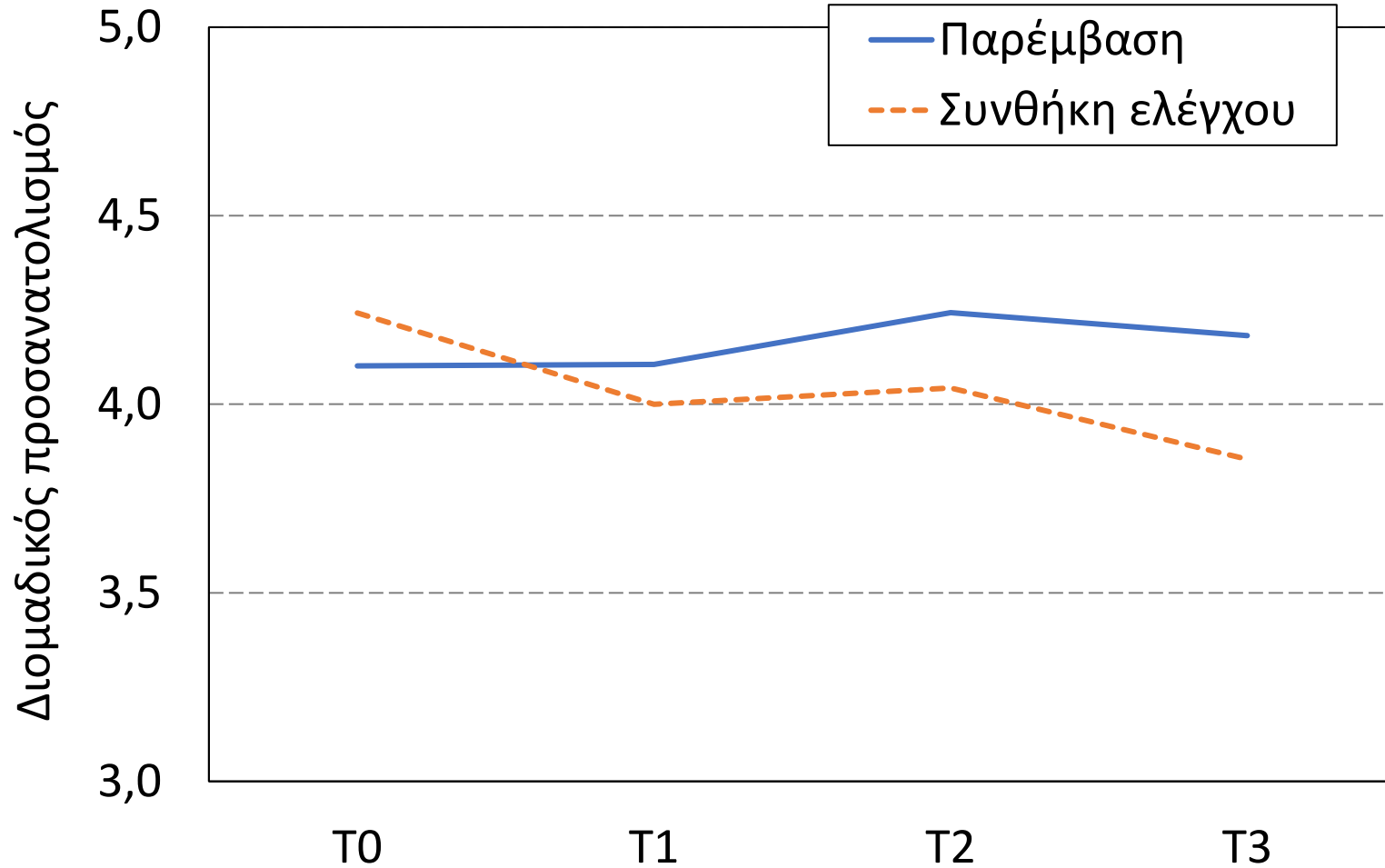
	Εντός ομάδων			Μεταξύ ομάδων	
	T	T*Συνθ	T*Συνθ*Μετ	Μετ	Φύλο
Διομαδικός προσανατολ.	σ.α.	0,004	σ.α.	σ.α.	0,013
Εθνοτική διάκριση	0,010	σ.α.	σ.α.	σ.α.	σ.α.
Προσωπική διάκριση	0,025	σ.α.	σ.α.	<0,001	σ.α.
Αποδοχή από ΕΛΛ	<0,001	σ.α.	σ.α.	<0,001	<0,001
Αποδοχή από ΜΕΤ	0,005	σ.α.	0,022	0,005	σ.α.
Απόρριψη από ΕΛΛ	<0,001	<0,001	0,041	0,006	σ.α.
Απόρριψη από ΜΕΤ	0,012	σ.α.	0,054	σ.α.	σ.α.

Συγκρίσεις μέσων όρων (ANOVAς επαναληπτικών μετρήσεων)

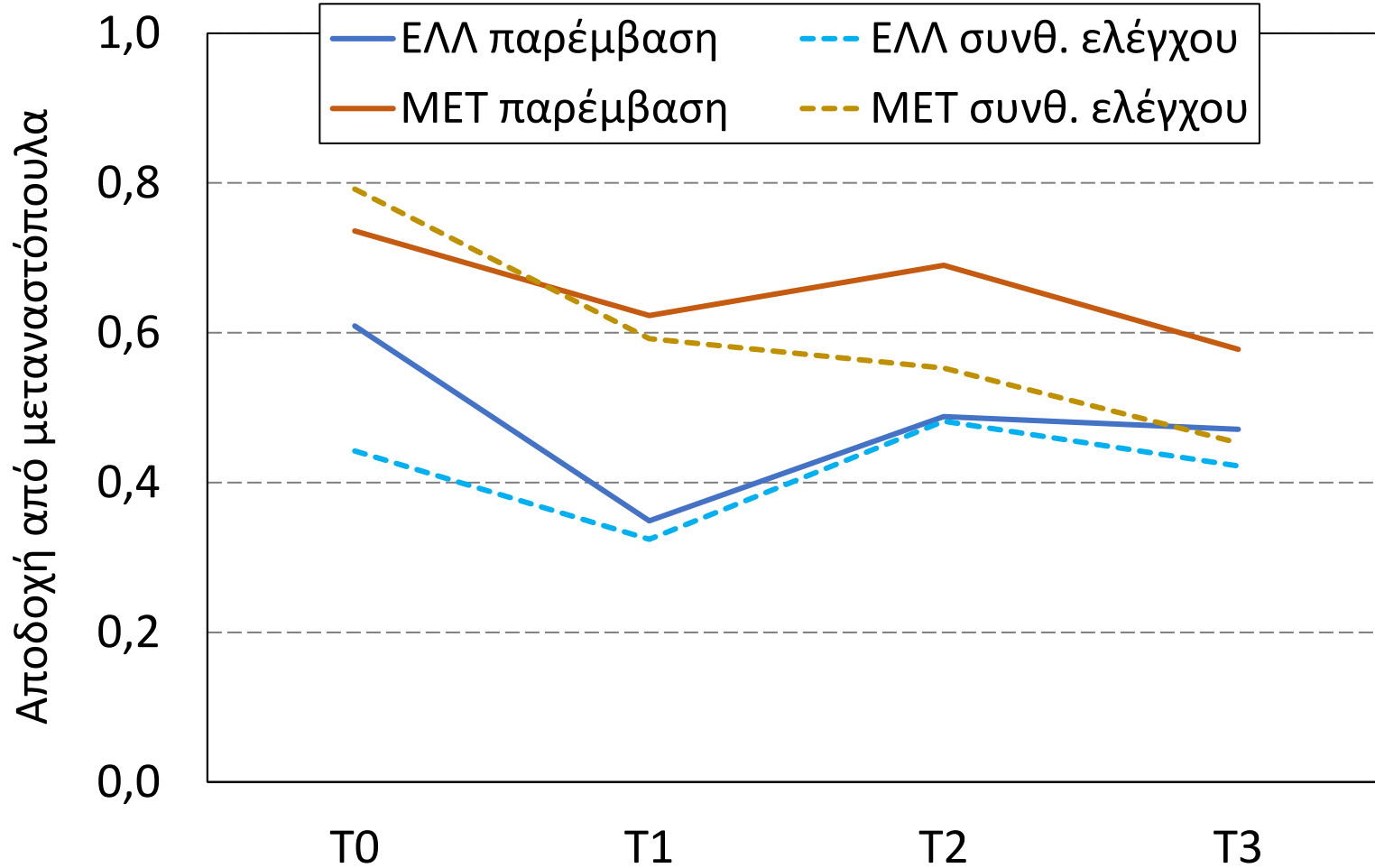
Όσον αφορά στην **επιβεβαίωση της εθνοτικής ταυτότητας**, η παρέμβαση εμφάνισε υψηλότερους μέσους όρους από τη συνθήκη ελέγχου στις δύο μετρήσεις παρακολούθησης (T2, T3).

Συγκρίσεις μέσων όρων (ANOVAς επαναληπτικών μετρήσεων)

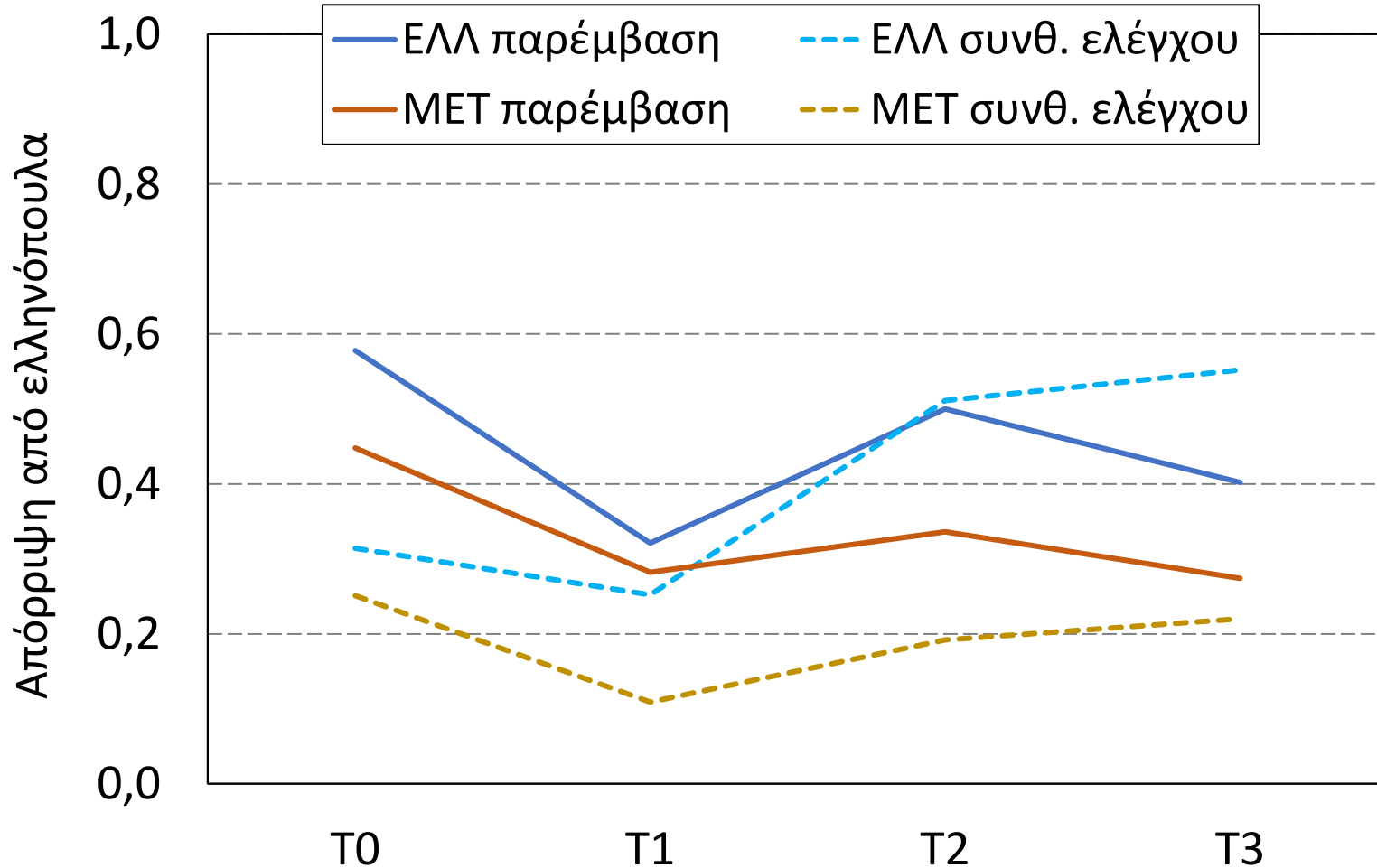
Ενώ ο **διομαδικός προσανατολισμός** ήταν χαμηλότερος στην αρχική μέτρηση για τη συνθήκη παρέμβασης, συγκριτικά με τη συνθήκη ελέγχου, κατέληξε να είναι **σημαντικά υψηλότερος** στις δύο μετρήσεις παρακολούθησης (T2, T3).

Συγκρίσεις μέσων όρων (ANOVAς επαναληπτικών μετρήσεων)

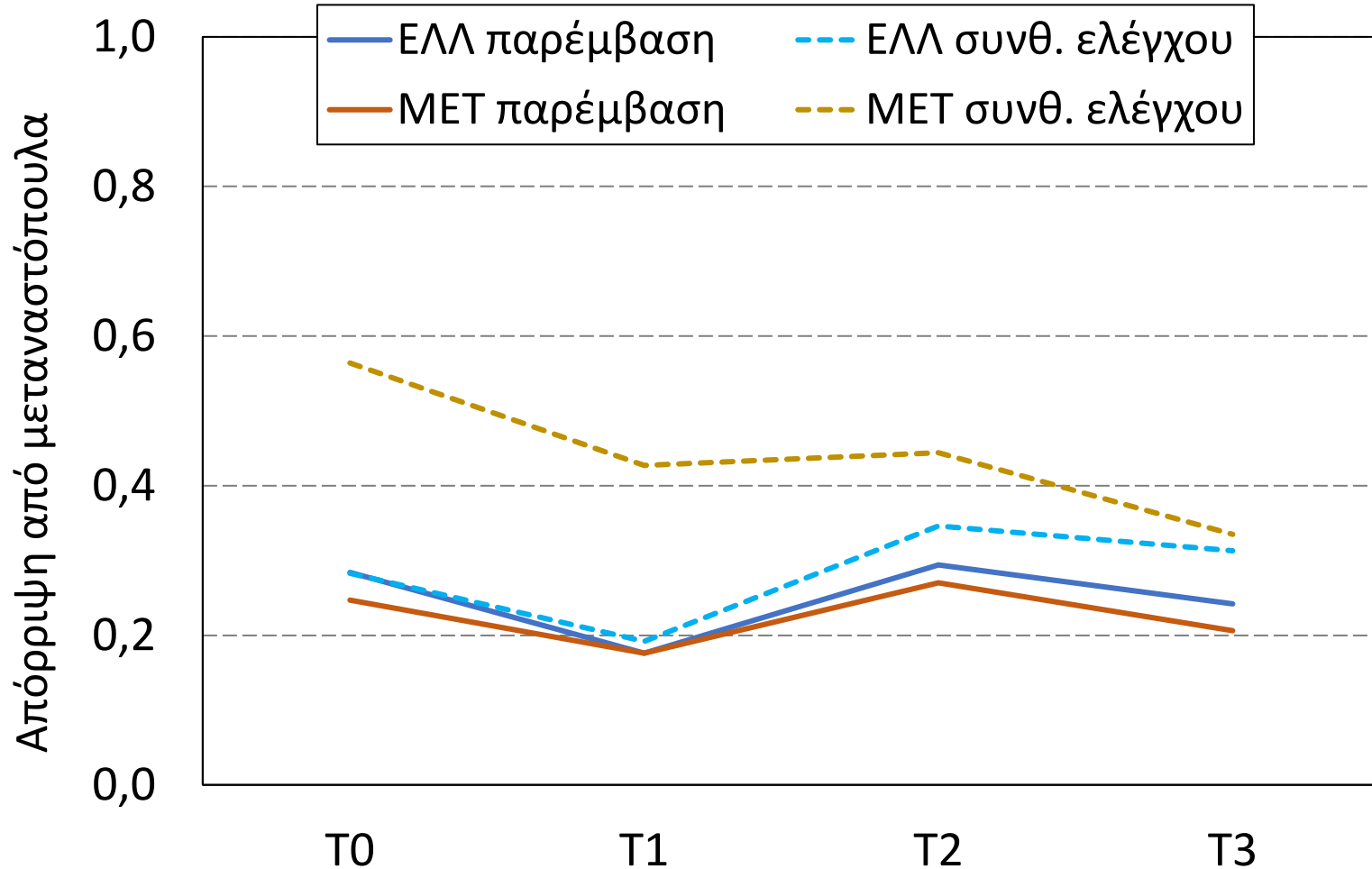
Καταγράφηκε διαφορά υπέρ της παρέμβασης στην αποδοχή από συμμαθητές /τριες με μεταναστευτικό υπόβαθρο κατά τη δεύτερη μέτρηση παρακολούθησης. Ωστόσο, η διαφορά αυτή είναι εμφανής κυρίως στα μεταναστούπουλα και πολύ λιγότερο στα ελληνόπουλα.

Συγκρίσεις μέσων όρων (ANOVAς επαναληπτικών μετρήσεων)

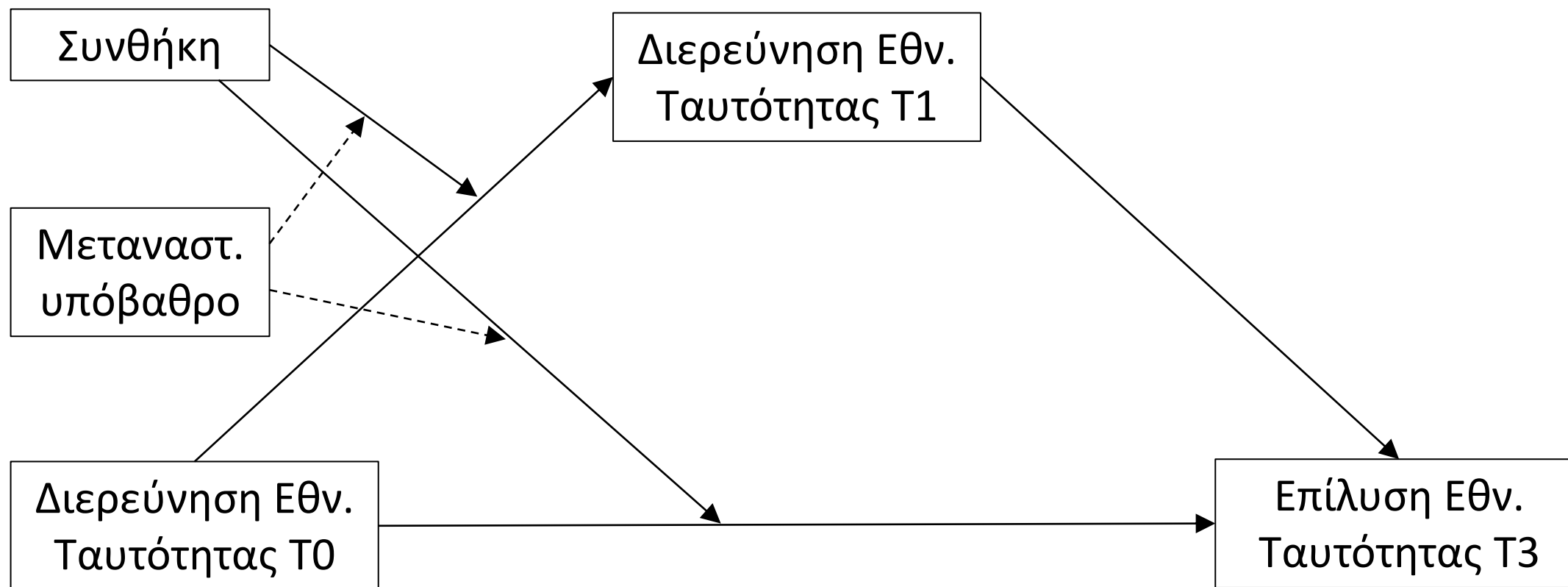
Η απόρριψη από συμμαθητές/τριες ελληνικής καταγωγής τείνει να μειώνεται διαχρονικά στην παρέμβαση και να αυξάνεται στη συνθήκη ελέγχου. Όμως αυτή η διαχρονική αλλαγή είναι πολύ πιο εμφανής στα ελληνόπουλα, παρά στα μεταναστούπουλα.

Συγκρίσεις μέσων όρων (ANOVAς επαναληπτικών μετρήσεων)

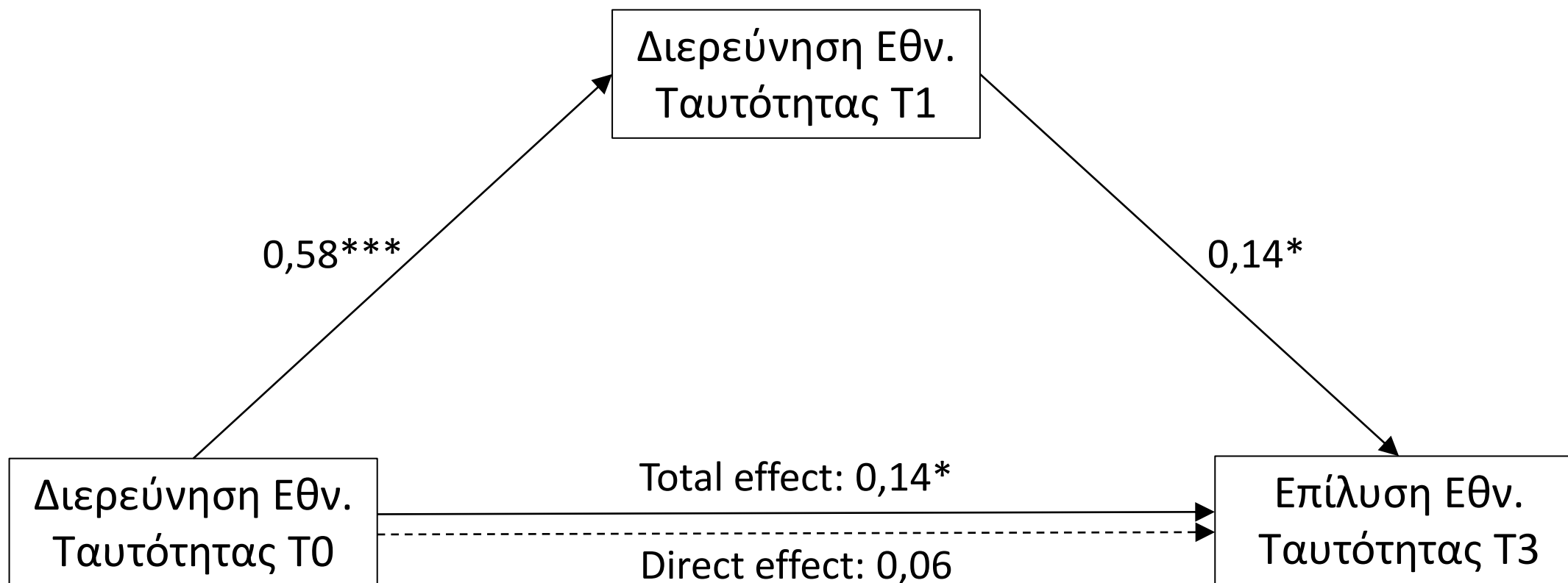
Όσον αφορά στην **απόρριψη από συμμαθητές/τριες μεταναστευτικής καταγωγής**, στα ελληνόπουλα οι δύο συνθήκες ξεκινούν με μικρές διαφορές, οι οποίες ωστόσο αυξάνονται σε βάρος της συνθήκης ελέγχου. Αντιθέτως, στα μεταναστώπουλα οι δύο συνθήκες ξεκινούν με μεγάλες διαφορές, οι οποίες τείνουν να μειώνονται.

Από τη διερεύνηση στην επίλυση εθνοτικής ταυτότητας: Εμπειρικός έλεγχος του θεωρητικού μοντέλου

Συμμεταβλητές: φύλο, επίλυσης εθνοτικής ταυτότητας πριν την παρέμβαση (T0)

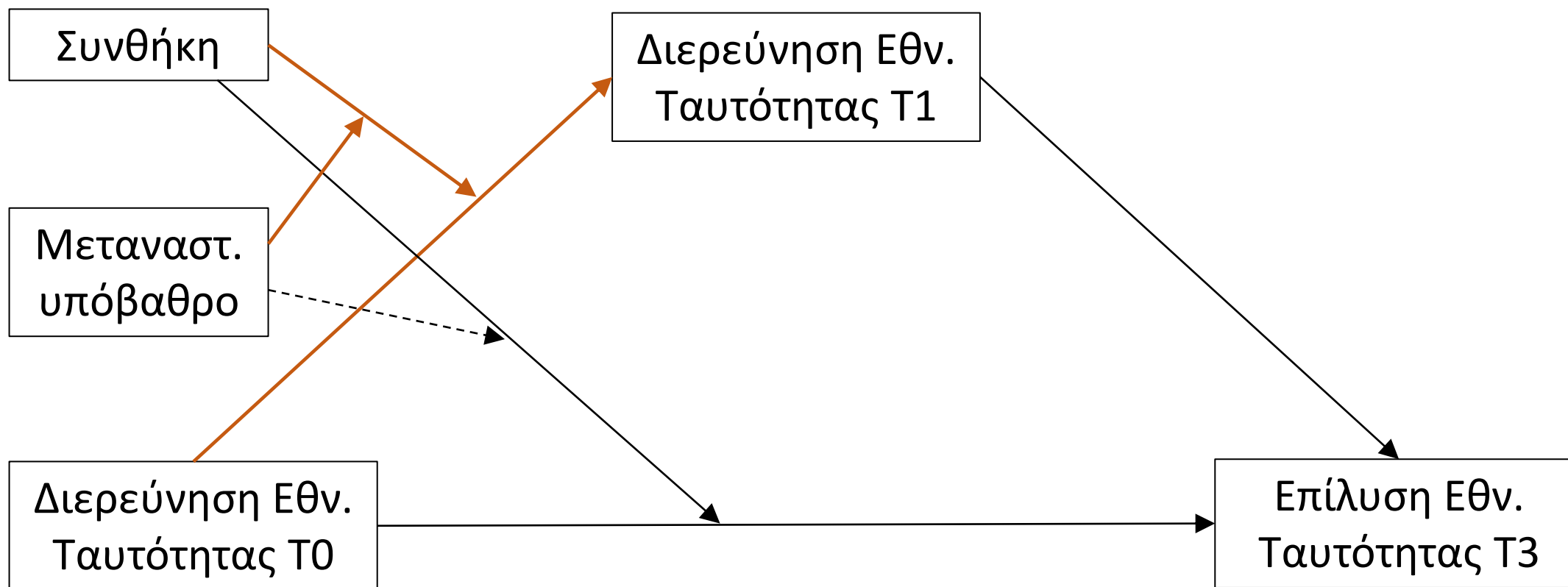
Από τη διερεύνηση στην επίλυση εθνοτικής ταυτότητας: Μοντέλο απλής διαμεσολάβησης

Η διερεύνηση της εθνοτικής ταυτότητας μετά την παρέμβαση (T1) **εξήγησε πλήρως** τη σχέση της αρχικής διερεύνησης (T0) με την επίλυση της εθνοτικής ταυτότητας πέντε μήνες αργότερα (T3) για το σύνολο των εφήβων.

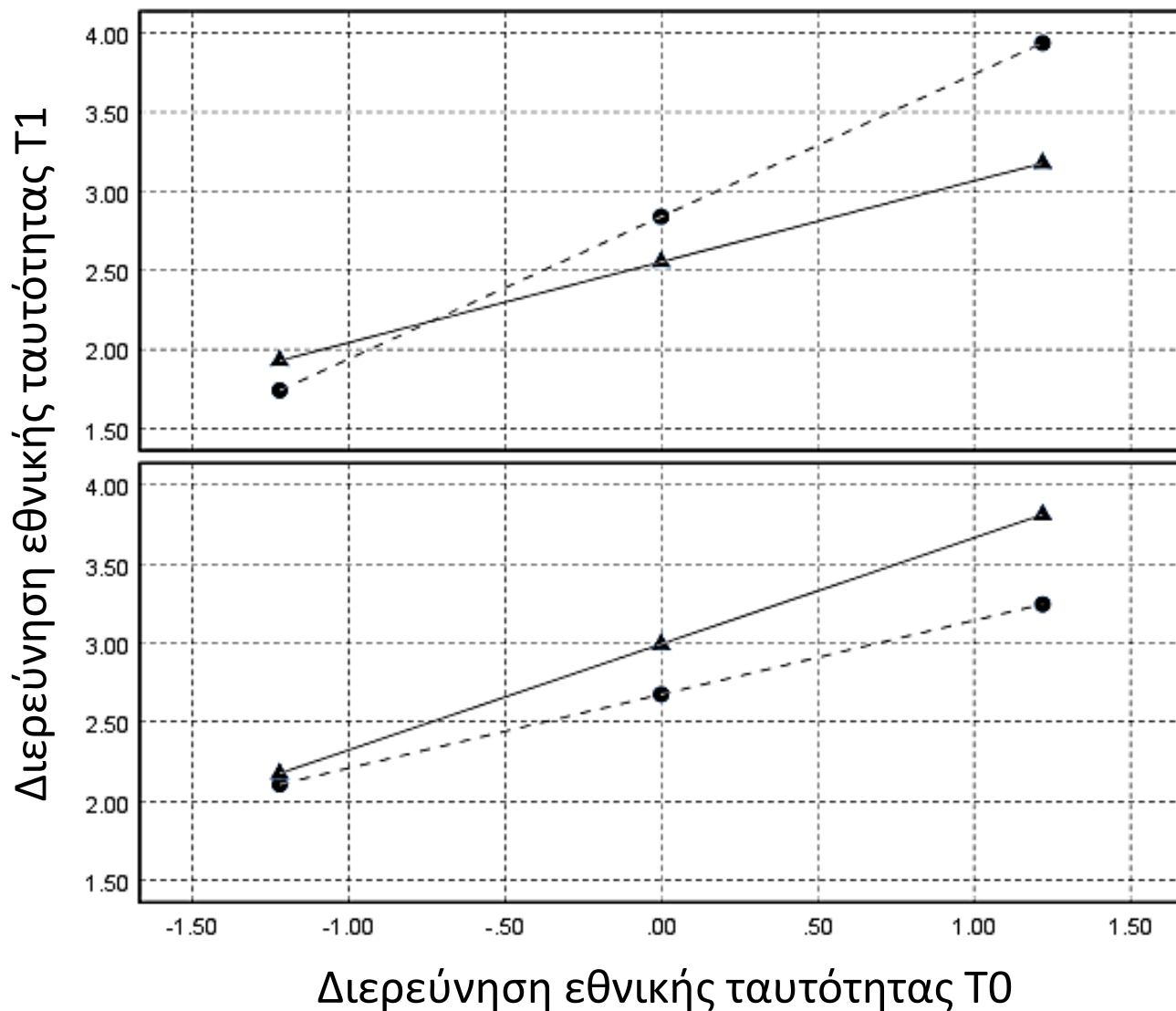

Από τη διερεύνηση στην επίλυση εθνοτικής ταυτότητας: Μοντέλο ρυθμιζόμενης διαμεσολάβησης

Εντοπίστηκε τριπλή αλληλεπίδραση της αρχικής διερεύνησης της εθνοτικής ταυτότητας (T0) με τη συνθήκη και το μεταναστευτικό υπόβαθρο πάνω στην πρόβλεψη της διερεύνησης της εθνοτικής ταυτότητας μετά την παρέμβαση (T1).

Διαχρονική διερεύνηση της εθνοτικής ταυτότητας ως προς τη συνθήκη και το μεταναστευτικό υπόβαθρο

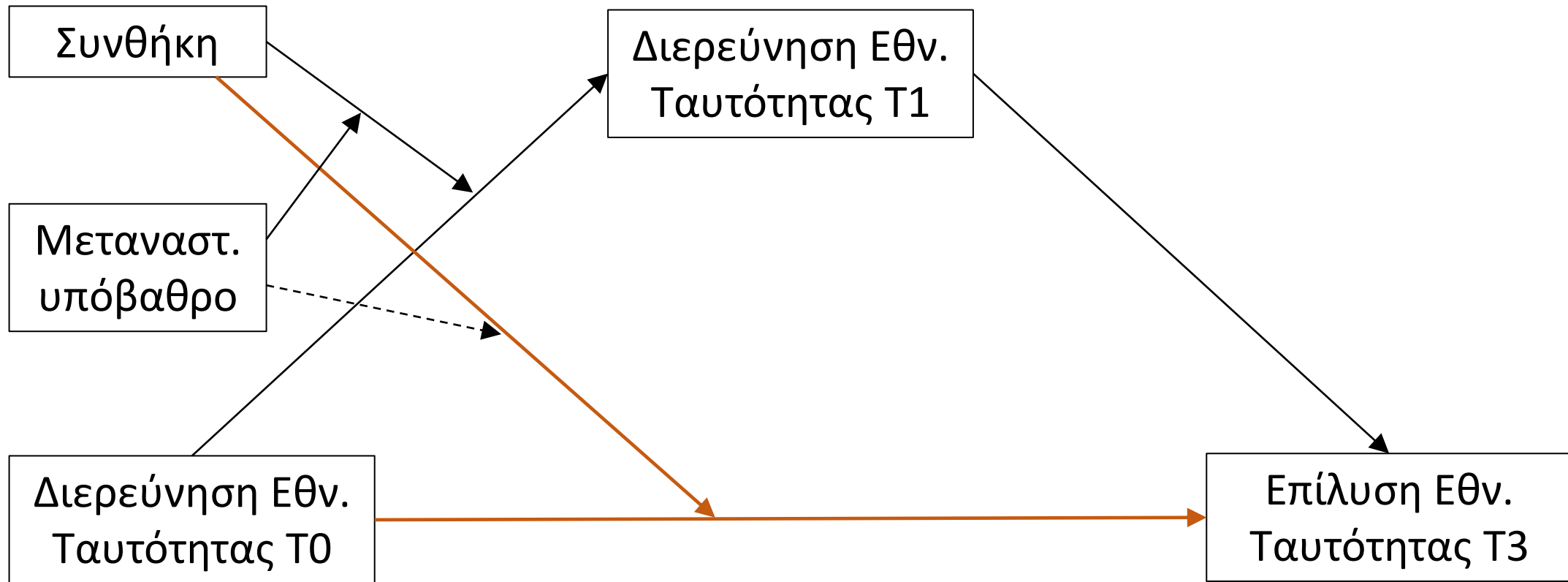

- ▲ Παρέμβαση
- Συνθήκη ελέγχου

Για τα **μεταναστώπουλα** η διαχρονική συνάφεια διερεύνησης της εθνοτικής ταυτότητας ήταν **πιο ισχυρή στην παρέμβαση**, παρά στη συνθήκη ελέγχου. Αντιθέτως, για τα **ελληνόπουλα** η διερεύνηση της εθνοτικής ταυτότητας στην παρέμβαση συσχετίστηκε **πιο χαλαρά** με το αρχικό επίπεδο διερεύνησης, από ό,τι στη συνθήκη ελέγχου

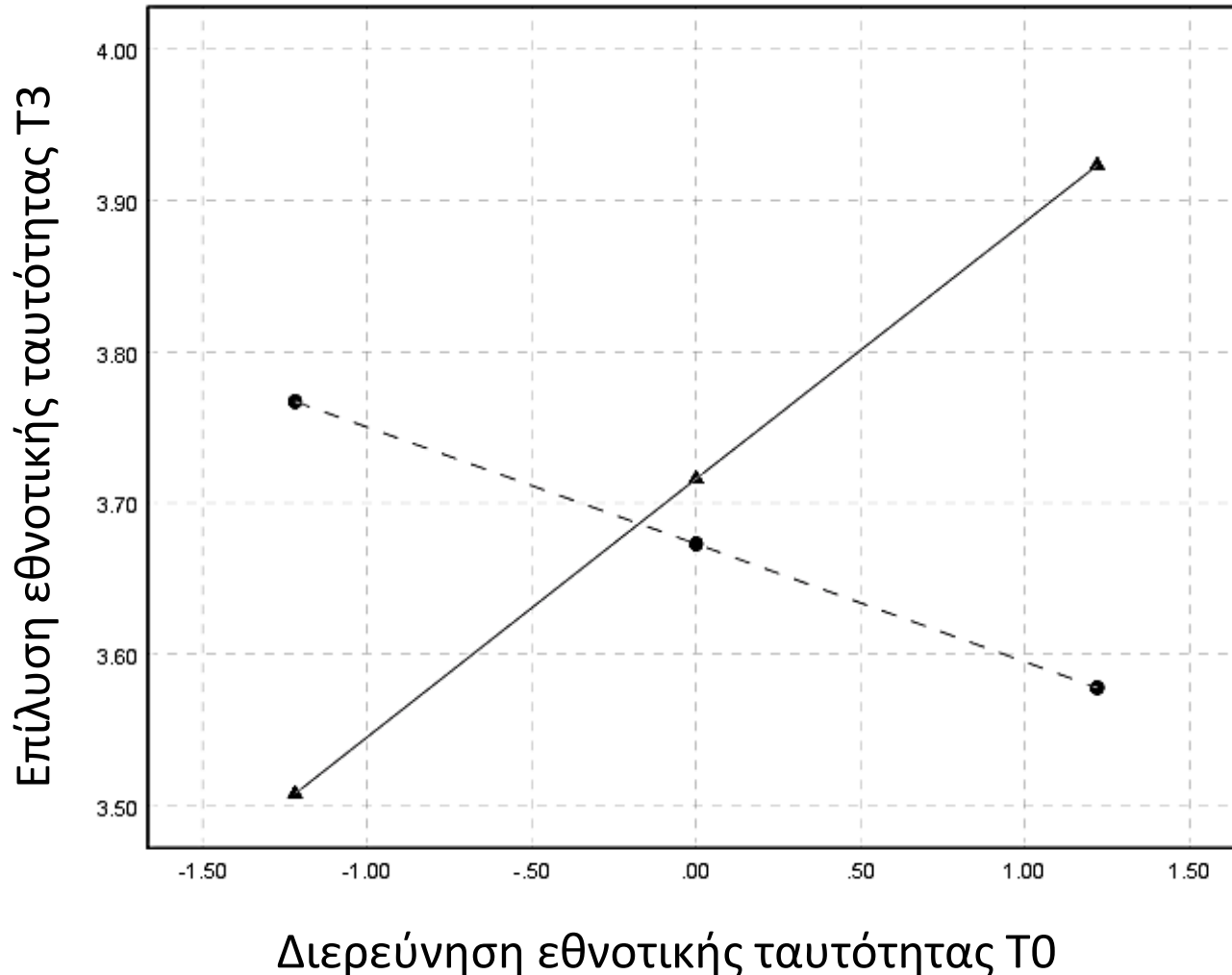
$T^*_{\text{Συνθ}} * \text{Μετ coef: } 0,593 [0,059, 1,127]$

Από τη διερεύνηση στην επίλυση εθνοτικής ταυτότητας: Μοντέλο ρυθμιζόμενης διαμεσολάβησης

Εντοπίστηκε αλληλεπίδραση της **διερεύνησης της εθνοτικής ταυτότητας πριν την παρέμβαση (T0)** με τη **συνθήκη** πάνω στην πρόβλεψη της επίλυσης της εθνοτικής ταυτότητας πέντε μήνες αργότερα (T3).

Από τη διερεύνηση στην επίλυση εθνοτικής ταυτότητας: Ο ρυθμιστικός ρόλος της παρέμβασης

- ▲ Παρέμβαση
- Συνθήκη ελέγχου

Η διερεύνηση της εθνοτικής ταυτότητας πριν την παρέμβαση (T0) προέβλεψε θετικά την επίλυση της εθνοτικής ταυτότητας πέντε μήνες αργότερα (T3) μόνο για τους/τις εφήβους που συμμετείχαν στην παρέμβαση.

Εθν.Ταυτ-T0*Συνθ coef: 0,313 [0,094, 0,533]

13ο Πανελλήνιο Συνέδριο Κοινωνικής Ψυχολογίας

23-26 Νοεμβρίου 2023

Πάτρα

Κλάδος Κοινωνικής Ψυχολογίας
της Ελληνικής Ψυχολογικής Εταιρείας

Τμήμα Επιστημών της Εκπαίδευσης και Κοινωνικής Εργασίας
Πανεπιστημίου Πατρών

<https://elpse.com/koinwnikh-psychologia/synedrio-2023/>
e-mail: SocPsy2023@gmail.com

Συμπεράσματα

Ομοιότητες μεταξύ των συνθηκών

- Η συνθήκη παρέμβασης δεν διάφερε από τη συνθήκη ελέγχου μετά την παρέμβαση στις περισσότερες διαστάσεις της ταυτότητας και στις ψυχολογικές μετρήσεις.
  - ✓ Καθώς και οι δύο συνθήκες επεξεργάστηκαν θέματα ταυτότητας (εθνοτικής και επαγγελματικής), αυτό ενδέχεται να ενεργοποίησε **παράλληλη διερεύνηση άλλων όψεων της ταυτότητας**, όπως έχει βρεθεί σε έρευνες με εφήβους μεταναστευτικής καταγωγής (Mastrotheodoros et al., 2021).
- Στο σύνολο των εφήβων καταγράφηκε διαχρονική αύξηση της αυτοεκτίμησης, μείωση των συναισθηματικών συμπτωμάτων και μείωση της προσλαμβανόμενης διάκρισης σε εθνοτικό και προσωπικό επίπεδο.
  - ✓ Από αναπτυξιακή άποψη, η διαμόρφωση σφαιρικής ταυτότητας στην εφηβεία αναμένεται να **προάγει** την ψυχοκοινωνική λειτουργικότητα και την ψυχική υγεία (Branje et al., 2021).

Διαφορές μεταξύ των συνθηκών

- Μετά την παρέμβαση, η ομάδα που παρακολούθησε το πρόγραμμα «Η ταυτότητά μου» ανέφερε μεγαλύτερη ανοιχτότητα απέναντι σε άτομα διαφορετικών εθνοτήτων και χαμηλότερη απόρριψη από συμμαθήτριες/ές ελληνικής καταγωγής, συγκριτικά με τη συνθήκη ελέγχου.
  - ✓ Σε συμφωνία με τις κοινωνικοψυχολογικές θεωρήσεις (π.χ. Tajfel & Turner, 2004), η εθνοτική ταυτότητα φαίνεται να συνδέεται με το επίπεδο των **διομαδικών σχέσεων**, μάλλον, παρά με το ενδο-ατομικό επίπεδο ανάλυσης.
- Η παρέμβαση φάνηκε να προωθεί μεγαλύτερη αποδοχή και μικρότερη απόρριψη από συμμαθήτριες/ές μεταναστευτικής καταγωγής, ιδιαιτέρως για εφήβους με μεταναστευτικό υπόβαθρο.
  - ✓ Ωστόσο, η τάση αυτή δεν πρέπει να εκληφθεί ως εθνοτική ομοφιλία ή ενδο-ομαδική εύνοια, καθώς στα ελληνικά σχολεία καταγράφονται μαθήτριες/ές από περισσότερες από **90 χώρες καταγωγής** (Λακασάς, 2022).

Ο ρόλος της εθνοπολιτισμικής ταυτότητας

- Η διαπίστωση ότι το αρχικό επίπεδο διερεύνησης προέλβεψε την επίλυση της εθνοτικής ταυτότητας μόνο για τη συνθήκη της παρέμβασης συνιστά ένδειξη ότι, πράγματι, **η παρέμβαση κινητοποίησε ταυτοτικές διεργασίες** σύμφωνα με το θεωρητικό μοντέλο (Umaña-Taylor (2018).
- Επιπλέον, η διαχρονική πρόβλεψη της διερεύνησης της εθνοτικής ταυτότητας φαίνεται να ήταν πιο έντονη **στους/στις εφήβους της συνθήκης παρέμβασης με μεταναστευτικό υπόβαθρο**, δηλώνοντας πιθανώς μεγαλύτερη **ετοιμότητα** της ομάδας αυτής να επεξεργαστεί ζητήματα σχετικά με την εθνοπολιτισμική τους καταγωγή (Lara, 2018).
- Το ότι η διαχρονική διερεύνηση προέλβεψε την επίλυση της εθνοτικής ταυτότητας στο συνολικό δείγμα δηλώνει ότι η παρέμβαση ήταν επωφελής **για το σύνολο των εφήβων**. Επιπλέον, αναδεικνύει τη σημασία του σχεδιασμού παρεμβάσεων **με βάση τη θεωρία** και συνεκτιμώντας **το πολιτισμικό πλαίσιο** (Marsiglia et al., 2014).

Προοπτικές

- Κρίνεται σκόπιμος ο **επανελέγχος** της αποτελεσματικότητας της παρέμβασης σε σχολεία με διαφορετική δημογραφική και εθνοπολιτισμική σύνθεση, καθώς και σε μεγαλύτερο βάθος χρόνου.
- Η **εκπαίδευση των εκπαιδευτικών** στην παρέμβαση είναι εφικτή (Juang et al., 2022) και θα αναβαθμίσει την κλιμάκωσή της, καθώς η εφαρμογή της δεν είναι απαιτητική σε πόρους και μπορεί να ενταχθεί στο τρέχον ωρολόγιο πρόγραμμα (π.χ. Εργαστήρια Δεξιότητων).
- Για την επιτυχή υλοποίηση της παρέμβασης χρειάζεται να διασφαλιστεί η **αποδοχή** της από τη σχολική κοινότητα και η **δέσμευση** των μαθητριών/ών σε ένα πλαίσιο αρχών με βάση τον σεβασμό και τη συνεργασία με όρους ισοτιμίας.
  - ✓ Τα παραπάνω συνιστούν από μόνα τους σημαντικά επιτεύγματα!

Ethnic-racial identity in Europe: Adapting the identity project intervention in five countries

Linda P. Juang ^a, Adriana J. Umaña-Taylor ^b, Maja K. Schachner ^c, Ann Frisén ^d, C. Philip Hwang ^d, Ughetta Moscardino^e, Frosso Motti-Stefanidi^f, Brit Oppedal^g, Vassilis Pavlopoulos ^f, Amina K. Abdullahi^d, Rebecca Barahona^d, Sofia Berne^d, Chiara Ceccon^e, Nadya Gharaei^c, Ursula Moffitt ^h, Anastasios Ntalachanis^f, Sharleen Pevec ^d, David J. Sandberg^d, Angeliki Zacharia^f, and Moin Syedⁱ

^a University of Potsdam, Potsdam, Germany ^b Harvard University, Cambridge, Massachusetts, USA ^c Martin-Luther University Halle-Wittenberg, Halle, Germany ^d University of Gothenburg, Gothenburg, Sweden ^e University of Padova, Padova, Italy ^f National and Kapodistrian University of Athens, Athens, Greece ^g Norwegian Institute of Public Health, Oslo Norway ^h Wheaton College, Norton, Massachusetts, USA ⁱ University of Minnesota, Minneapolis, Minnesota, USA

ABSTRACT

A global challenge for developmental psychology is to better understand how young people around the world make sense of their identities growing up in pluralistic societies. The study of ethnic-racial identity provides an important lens for this process. This paper describes how five European countries (Germany, Greece, Italy, Norway, and Sweden) adapted the *Identity Project*, an 8-week school-based intervention originally developed in the United States to promote adolescents' ethnic-racial identity exploration and resolution. Across the five countries, deep structure adaptations included revised or added content regarding key terminology used, a focus on migration and foreignness rather than 'race,' and discussions regarding national and regional identities, in addition to ethnic-racial identities, and how they may relate to one another. The process and content of adaptation we describe addresses two fundamental issues relevant to a globalized developmental psychology: 1) contributing to theoretical advances on key aspects of development by taking sociohistorical context seriously, and 2) moving between etic and emic perspectives to arrive at psychological constructs that can be appropriately studied across diverse cultural contexts.

Βιβλιογραφία

- Benner, A. D., Wang, Y., Shen, Y., Boyle, A. E., Polk, R., & Cheng, Y.-P. (2018). Racial/ethnic discrimination and well-being during adolescence: A meta-analytic review. *American Psychologist*, 73(7), 855–883. <https://doi.org/10.1037/amp0000204>
- Branje, S., de Moor, E.L., Spitzer, J. and Becht, A.I. (2021), Dynamics of identity development in adolescence: A decade in review. *Journal of Research on Adolescence*, 31, 908–927. <https://doi.org/10.1111/jora.12678>
- Breakwell, G.M. (1986). *Coping with threatened identities*. Psychology Press. <https://doi.org/10.4324/9781315733913>
- Cicchetti, D., & Rogosch, F. A. (2002). A developmental psychopathology perspective on adolescence. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 70(1), 6–20. <https://doi.org/10.1037/0022-006X.70.1.6>
- Douglass, S., & Umaña-Taylor, A. J. (2015). A brief form of the Ethnic Identity Scale: Development and empirical validation. *Identity*, 15(1), 48–65. <https://doi.org/10.1080/15283488.2014.989442>
- Goodman, R., Meltzer, H., & Bailey, V. (1998). The Strengths and Difficulties Questionnaire: A pilot study on the validity of the self-report version. *European Child and Adolescent Psychiatry*, 7, 125–130. <https://doi.org/10.1007/s007870050057>
- Hayes, A. F. (2022). *Introduction to mediation, moderation, and conditional process analysis: A regression-based approach* (3rd ed.). The Guilford Press.
- Juang, L. P., Umaña-Taylor, A. J., Schachner, M. K., Frisén, A., Hwang, C. P., Moscardino, U., Motti-Stefanidi, F., Oppedal, B., Pavlopoulos, V., Abdullahi, A., K., Barahona, R., Berne, S., Ceccon, C., Gharaei, N., Moffitt, U., Ntalachanis, A., Pevce, S., Sandberg, D. J., Zacharia, A., & Syed, M. (2022). Ethnic-racial identity in Europe: Adapting the Identity Project intervention in five countries. *European Journal of Developmental Psychology*. Advance online publication. <https://doi.org/10.1080/17405629.2022.2131520>
- Kadianaki, I., & Andreouli, E. (2017). Essentialism in social representations of citizenship: An analysis of Greeks' and migrants' discourse. *Political Psychology*, 38, 833–848. <https://doi.org/10.1111/pops.12271>
- Λακασάς, Α. (2022, 9 Φεβρουαρίου). Παιδιά από 94 χώρες στα θρανία των ελληνικών σχολείων. *Καθημερινή*. <https://www.kathimerini.gr/society/561704602/paidia-apo-94-chores-sta-thrania-ton-ellinikon-scholeion/>
- Lara, L. (2018). Ethnic identities of immigrant and native adolescents: Development and relationship to life satisfaction. *Psychology: Research and Review*, 31, 19. <https://doi.org/10.1186/s41155-018-0100-5>
- Marsiglia, F. F., & Booth, J. M. (2015). Cultural adaptation of interventions in real practice settings. *Research on Social Work Practice*, 25(4), 423–432. <https://doi.org/10.1177/1049731514535989>
- Mastrotheodoros, S., Kornienko, O., Umaña-Taylor, A., & Motti-Stefanidi, F. (2021). Developmental interplay between ethnic, national, and personal identity in immigrant adolescents. *Journal of Youth and Adolescence*, 50, 1126–1139. <https://doi.org/10.1007/s10964-021-01434-y>

Βιβλιογραφία

- Mazzoni, D, Pancani, L, Marinucci, M, & Riva, P. (2020). The dual path of the rejection (dis)identification model: A study on adolescents with a migrant background. *European Journal of Social Psychology, 50*, 799–809. <https://doi.org/10.1002/ejsp.2672>
- Migrant Integration Policy Index. (2020). *Greece*. <https://www.mipex.eu/Greece>
- Moftizadeh, N., Zagefka, H., & Mohamed, A. (2021), Essentialism affects the perceived compatibility of minority culture maintenance and majority culture adoption preferences. *British Journal of Social Psychology, 60*, 635–652. <https://doi.org/10.1111/bjso.12421>
- Motti-Stefanidi, F. (2023). Acculturation and resilience of immigrant-origin youth: Do their school experiences reflect nonimmigrants' "native supremacy"? *Development and Psychopathology*. Advance online publication. <https://doi.org/10.1017/S0954579423000895>
- Motti-Stefanidi, F., & Asendorpf, J. B. (2012). Perceived discrimination of immigrant adolescents in Greece: How does group discrimination translate into personal discrimination? *European Psychologist, 17*(2), 93–104. <https://doi.org/10.1027/1016-9040/a000116>
- Motti-Stefanidi, F., Pavlopoulos, V., & Asendorpf, J. B. (2018). Immigrant youth acculturation and perceived discrimination: Longitudinal mediation by immigrant peers' acceptance/rejection. *Journal of Applied Developmental Psychology, 59*, 36–45. <https://doi.org/10.1016/j.appdev.2018.03.001>
- Motti-Stefanidi, F., Pavlopoulos, V., Obradović, J., Dalla, M., Takis, N., Papathanasiou, A., & Masten, A. (2008). Immigration as a risk factor for adolescent adaptation in Greek urban schools. *European Journal of Developmental Psychology, 5*(2), 235–261. <https://doi.org/10.1080/17405620701556417>
- Μπίμπου-Νάκου, Ι., Κιοσέογλου, Γ., & Στογιαννίδου, Α. (2001). Δυνατότητες και δυσκολίες παιδιών σχολικής ηλικίας στο οικογενειακό και σχολικό περιβάλλον. *Ψυχολογία, 8*(4), 506–525. https://doi.org/10.12681/psy_hps.24129
- Pasia, E., Spathari, M., & Goveran, D. (2022). *Musto do better: Grading the Greek government's efforts on education for refugee children*. Greek Council for Refugees/Save the Children/Terre des Hommes. <https://reliefweb.int/report/greece/must-do-better-grading-greek-governments-efforts-education-refugee-children>
- Pettigrew, T. F., & Tropp, L. R. (2006). A meta-analytic test of intergroup contact theory. *Journal of Personality and Social Psychology, 90*(5), 751–783. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.90.5.751>
- Phinney, J. S. (1992). The multigroup ethnic identity measure: A new scale for use with diverse groups. *Journal of Adolescent Research, 7*(2), 156–176. <https://doi.org/10.1177074355489272003>
- Rivas-Drake, D., Syed, M., Umaña-Taylor, A., Markstrom, C., French, S., Schwartz, S.J., & Lee, R. (2014). Feeling good, happy, and proud: A meta-analysis of positive ethnic-racial affect and adjustment. *Child Development, 85*, 77–102. <https://doi.org/10.1111/cdev.12175>
- Rosenberg, M. (1965). *Society and the adolescent self-image*. Princeton University Press. <https://doi.org/10.1515/9781400876136>

Βιβλιογραφία

- Sapountzis, A., Figgou, L., Bozatzis, N., Gardikiotis, A., & Pantazis, P. (2013), 'Categories ee share': Mobilising common in-groups in discourse on contemporary immigration in Greece. *Journal of Community and Applied Social Psychology*, 23, 347–361. <https://doi.org/10.1002/casp.2128>
- Σιδηροπούλου-Δημακάκου, Δ., Αργυροπούλου, Α., & Δρόσος, Ν. (2008). Πρόγραμμα ανάπτυξης δεξιοτήτων λήψης εκπαιδευτικών και επαγγελματιών αποφάσεων. Κέντρο Έρευνας και Αξιολόγησης στην Επαγγελματική Συμβουλευτική ΕΚΠΑ. <http://keaes.ppp.uoa.gr/ereynhtika-programmata-kai-programmata-parembashs/ereynhtika-programmata-kai-programmata-parembashs-sthn-ellada/programma-anapty3hs-de3iotitwn-lichs-apofashs-se-sxoleia-ths-deyteroba8mias-ekpaideyshs.html>
- Tajfel, H., & Turner, J. C. (2004). The social identity theory of intergroup behavior. In J. Jost & J. Sidanius (Eds.), *Political psychology* (pp. 276–293). Psychology Press. <https://doi.org/10.4324/9780203505984-16>
- Umaña-Taylor, A. (2018). Intervening in cultural development: The case of ethnic–racial identity. *Development and Psychopathology*, 30(5), 1907–1922. <https://doi.org/10.1017/S0954579418000974>
- Umaña-Taylor, A. J., & Douglass, S. (2017). Developing an ethnic-racial identity intervention from a developmental perspective: Process, content, and implementation. In N. J. Cabrera & B. Leyendecker (Eds.), *Handbook of positive development of minority children and youth* (pp. 437–453). Springer. https://doi.org/10.1007/978-3-319-43645-6_26
- Umaña-Taylor, A. J., Quintana, S. M., Lee, R. M., Cross, W. E., Jr., Rivas-Drake, D., Schwartz, S. J., Syed, M., Yip, T., & Seaton, E. (2014). Ethnic and racial identity during adolescence and into young adulthood: An integrated conceptualization. *Child Development*, 85, 21–39. <https://doi.org/10.1111/cdev.12196>
- Verkuyten, M. (2018). *The Social Psychology of ethnic identity* (2nd ed.). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781315109527>
- Zhou, S., Page-Gould, E., Aron, A., Moyer, A., & Hewstone, M. (2019). The extended contact hypothesis: A meta-analysis on 20 years of research. *Personality and Social Psychology Review*, 23(2), 132–160. <https://doi.org/10.1177/1088868318762647>